

A monori zsidóság története

Az 1929-ben kiadott Magyar Zsidó Lexikon Monorról szóló fejezete szerint a **monori hitközség** 1862-ben alakult, de már 1845-ben is voltak itt zsidó lakosok, köztük az elsők Lówi Mór és Feurmann Antal, a hitközség elnöke. Megalakulása idején a hitközség a péceli rabbisághoz tartozott, 1885-ben azonban önálló anyakönyvi kerületté lett, amely magába foglalta a monori és a gyömrői járás községeit, valamint Kispestet és Pestszentlőrincet is. A 20-as években a monori hitközséghez fiók-hitközségként Vecsés, Gyömrő, Tápiósüly, Tápiósáp, Maglód, Üllő, Mende és Gomba községek tartoztak.

1867-68-ban a hitközség életében nagy hullámokat vertek a zsidó vallási élet modernizálására irányuló kongresszusi mozgalmak. Az egyetemes gyűlésen Lówi Mór képviselte a hitközséget, amely az ő indítványára egyhangúlag csatlakozott a **kongresszusi szervezethez**.

Az alapítást követő évben az akkor még alig 25 tagból álló hitközség **templomot** épített. Az építkezés költségeihez, miután az a kis hitközség anyagi erejét meghaladta, I. Ferenc József 200 forinttal, a monori lakosság pedig szintén egy nagyobb összeggel járult hozzá. A templom később szűknek bizonyult, ezért 1899-ben, Huppert Jakab elnöksége idején mai nagyságára bővítették.

Az 1886-ban létesített **iskola**, amely súlyos terheket rótt a hitközség tagjaira, 1903-ban megszűnt, ugyanekkor azonban néhai Krausz Izrael egy magániskolát nyitott, amelyet az alapítónak 1921-ben bekövetkezett halála után a hitközség vett meg, megszerezte az iskola nyilvánossági jogát, és az intézményt két tanítóval még sokáig fenntartotta. Az ifjúság zsidó szellemben való nevelését a Talmud Tóra biztosította.

Az 1885-ben önállósult hitközség első főbbijája **Kohn Mihály** volt, aki 26 éves tevékenységével azt az ország egyik legjelentősebb hitközségévé fejlesztette. Kohn Mihály 1912-ben vasúti szerencsetlenség áldozata lett – röviddel halála után Kispest elszakadt és önálló hitközséggé alakult.

Kétéves interregnum után a hitközség **Schlesinger Sámuel**t választotta főbbijául, akinek 8 éves működése mély nyomokat hagyott a hitközség életében. Talmud Tórát, ifjúsági egyesületet, könyvtárat alapított, és kieszközölte az iskola újbóli megnyitását. Schlesinger Sámuel 1922-ben Debrecenbe költözött – a hitközség róla nevezte el a könyvtárát, és arcképét megfestette az ülésterme számára.

A történelmi múltú hitközség következő és egyúttal utolsó főbbijája a nagyműveltségű, tudós humanista, **dr. Pfeiffer Izsák** volt, aki Pap Izsák néven költőként is ismert. Pfeiffer főbbi tevékenysége idején a hitközség a zavaros és nehéz gazdasági-politikai körülmények ellenére is fejlődött, új intézményekkel gyarapodott, ami többek között kiváló elnökeinek (Rosenberg Márton, Huppert Jakab és Szilágyi Ferenc) is köszönhető volt. Az ifjúság vallásos nevelését előmozdító ifjúsági csoportok alakultak, a kulturális fejlődés egyik biztosítéka pedig az a könyvtár volt, amelyet Szántó Adolf alelnök és neje elhunyt leányuk emlékére alapítottak.

A népszámlálások adatai szerint a **monori zsidók száma** 1869-ben 221 fő volt: ez a szám folyamatos emelkedéssel 1910-re már elérte az 570 főt. A Magyar Zsidó Lexikon szerint a hitközség 116 tagja vett részt az első világháborúban, közülük 9-en estek el, az ellenforradalomnak pedig egy hitközségi tag esett áldozatul. A 20-as években a hitközség tagjai számottevő tényezői voltak Monor gazdasági életének: Fried Béla malma és téglagyára 80, Polacsek Ignác fatelepei 42, Huppert Gyula és Sándor áruforgalmi vállalata 48, míg Huppert Bernát vállalatai 20 embert foglalkoztattak. Monorról származott Willheim Adolf, ill. Kőszegi Sándor hegedűművész is.

Az 1941. évi népszámlálás szerint Monoron már csak 344 izraelita vallású élt: ez a lakosság 2,6 %-át jelentette. A monori zsidók egy része az 1940-től kezdődő **munkaszolgálat**, nagyobbik része pedig a **deportálás** áldozata lett: a túlélők száma ismeretlen. 1944-ben Monor ún. bevagonírozási központ volt: a Pest-megyei alispán rendelete szerint a zsidókat 1944. május 22. és 30. között kellett összegyűjteni, „koncentrálni”. A monori téglagyárból mintegy 7500 környékbeli zsidót vagoníroztak be, majd július 6. és 8. között nyolc vasúti szerelvényrel deportálták őket.